

МИЗДРЕНКО Оксана
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри
медико-біологічних дисциплін і
валеології

mizdrebko_oksana@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0002-3996-5825>

ID: W-5172-2018

Університет Григорія Сковороди в
Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл., Україна,
08401.

ГОДУН Наталія,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри
медико-біологічних дисциплін і
валеології

godunnataliya@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-4628-3061>

ID: W-5190-2018

Університет Григорія Сковороди в
Переяславі,
вул. Сухомлинського, 30,
м. Переяслав, Київська обл., Україна,
08401.

**ЗБЕРЕЖЕННЯ ЗДОРОВ'Я ДІТЕЙ ТА МОЛОДІ, ОХОРОНА
МАТЕРИНСТВА ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА ЄВГЕНІКИ У
НАУКОВІЙ СПАДЩИНІ ПРОФЕСОРА В.Я.ПІДГАЄЦЬКОГО**

У зв'язку з тенденціями сьогодення, які проявляються у погіршенні стану здоров'я дітей і учнівської молоді, закономірно виникає необхідність пошуку ефективних методичних підходів до збереження здоров'я дітей та молоді, охорони материнства до прищеплення учням інтересу для занять фізичною культурою та впровадження новітніх технологій у систему шкільного фізичного виховання. Вивчення досвіду минулих поколінь, а саме розробок

відомих вчених медико-профілактичного профілю, займає вагомe місце у цьому процесі.

Зокрема, у даній статті проаналізовано науковий спадок відомого в 20-х роках. ХХ ст. вченого-гігієніста, професора Володимира Яковича Підгаєцького у галузі фізичної культури, євгеніки, гігієни праці, висвітлено розроблені ним методики збереження здоров'я дітей та молоді, охорони материнства. Розкрито значення наукових пошуків і розробок вченого, які сприяли започаткуванню та розвитку в Україні нових для того часу наукових напрямків: антропосоціології, євгеніки, медичної генетики, фізичного виховання людини, гігієни праці, фізіології і психології праці, наукової організації праці в сільському господарстві.

Водночас, висвітлено активну участь професора В.Я. Підгаєцького у створенні осередків наукової роботи з даної проблематики. Проаналізовано першочергові заходи з фізичної культури, які в поєднанні з активною консультативною допомогою у справі боротьби зі спадковими хворобами, на думку вченого повинні були лягти в основу євгенічної політики країни, яка б сприяла покращенню демографічної ситуації.

Поряд з опікуванням фізичним розвитком, вихованням фізичних здібностей та виправленням помилок у розвитку молодого покоління, актуальною тематикою наукової роботи професора В.Я. Підгаєцького були дослідження гігієни та охорони материнства і дитинства. Будучи досвідченим фахівцем в галузі наукової організації праці, вчений неабияку увагу приділяв охороні генеративної функції жінки, як майбутньої матері. Беручи до уваги фізіологічні особливості жіночого організму, В.Я. Підгаєцький розкрив значення руйнівного впливу на організм жінки промислової праці, особливо за відсутності належної охорони професійної діяльності жіноцтва.

Ключові слова: євгеніка, здоров'я, фізична культура, охорона материнства, охорона жіночої праці.

HEALTH CARE OF CHILDREN AND YOUNG PEOPLE, MATERNITY PROTECTION BY MEANS OF PHYSICAL CULTURE AND EUGENICS IN THE SCIENTIFIC HERITAGE OF PROFESSOR V.Ya. PIDGAYIETSKY

In connection with current trends in the deterioration of the health of children and young people, there is a natural need to find effective methodological approaches to protecting the health of children and young people, maternity protection, to instilling in students an interest in physical education and to introduce the latest technology into the system of school physical education. Studying the experience of past generations, namely the developments of famous scientists of medical and preventive profile, has an important place in this process.

In particular, there are analyzed scientific heritage of famous in 20-ies of XX century scientist-hygienist, Professor Volodymyr Yakovlevich Pidhaietsky in the

field of physical training, eugenics, labour hygiene, he showed the methods of children and youth health protection, maternity protection. His scientific researches are of great importance as they promoted the beginning and development of new, at that time, scientific trends in Ukraine: anthroposociology, eugenics, medical genetics, physical education, labor hygiene, physiology and psychology of labor, scientific work organization in agriculture.

At the same time, the active participation of Professor V.Ya. Pidhaietsky in the creation of cells of scientific work on this subject is highlighted. He analysed the priority activities in physical education, which in combination with active advice on combating hereditary diseases, according to the scientist, should have formed the basis of a national eugenic policy which would have helped to improve the demographic situation.

In the addition to the care of physical development, education of physical abilities and correction of mistakes in the development of the younger generation, the current topic of scientific work of Professor V.Ya. Pidhaietsky was a study of hygiene and protection of motherhood and childhood. Being an experienced specialist in the field of scientific organization of labor, the scientist paid great attention to the protection of the generative function of women as expectant mothers. Taking into account the physiological features of the female body, V.Ya. Pidhaietsky revealed the importance of the destructive impact of industrial labor on a woman's body, especially in the absence of proper protection of women's professional activities.

Keywords: *eugenics, health, physical education, maternal health, the protection of women's work.*

Постановка проблеми. Останнім часом в Україні спостерігається тенденція погіршення стану здоров'я дітей і учнівської молоді. За науковими даними майже 90% дітей, учнів та студентів мають відхилення в стані здоров'я, а 50% – незадовільну фізичну підготовку. За період навчання в школі кількість хронічних захворювань у дітей збільшується у 1,5–2 рази. Спостерігається значне омолодження «хвороб похилого віку», зокрема онкологічних є випадки інсультів та інфарктів у дітей до 15 років. Негативні показники здоров'я сучасної молоді відзначаються не лише на фізичному, але й на психічному та духовному рівнях [2, с. 6].

Сьогодні ставить перед освітянами загальне завдання суттєвої перебудови системи фізичного виховання дітей та молоді. Найважливішим з цих принципів є посилення уваги до особистості кожної людини як до вищої соціальної цінності; перетворення учнів із об'єкта соціально-педагогічного впливу педагога в суб'єкт активної творчої діяльності на основі розвитку

внутрішніх мотивів до самовдосконалення та самовизначення; формування у дитини мотивації всебічного та гармонійного розвитку.

В умовах модернізації українського суспільства значення фізичної культури в шкільний період життя дитини полягає у створенні фундаменту для всебічного фізичного розвитку, зміцнення здоров'я, формування різноманітних рухових умінь і навичок. Все це приводить до виникнення передумов для гармонійного розвитку особистості. Фізична культура, здоровий спосіб життя повинні стати надійним захистом, здатним допомогти дітям адаптуватися до нових умов життєдіяльності, протистояти екологічній обстановці, яка безперервно погіршується [1, с. 79].

У зв'язку з цим сьогодні постає необхідність пошуку ефективних методичних підходів для прищеплення учням інтересу для занять фізичною культурою та впровадження новітніх технологій у систему шкільного фізичного виховання. Досить вагомим місцем у цьому процесі, на нашу думку, відіграє вивчення досвіду минулих поколінь, а саме розробок відомих вчених медико-профілактичного профілю. Одним з представників науковців, що працювали у цьому напрямку є постать відомого в 20-х рр. ХХ ст. вченого-гігієніста Володимира Яковича Підгаєцького. Саме тому сьогодні є актуальним дослідження наукової спадщини В.Я. Підгаєцького.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що сьогодні існує значна кількість праць присвячених зміцненню здоров'я підростаючого покоління шляхом розробки нових здоров'язберігальних технологій у фізичній культурі. Вивчення наукової спадщини професора В.Я. Підгаєцького, знайшли відображення у публікаціях таких дослідників, як: Я.В. Ганіткевич [3], І.М. Макаренко, І.М.Полякова [5], О.І. Кундієв, І.М. Сахарчук, І.М. Трахтенберг, О.П. Яворовський [4], В. Плющ [13], П. Пундій [14]. Проте окремої праці, яка б висвітлювала наукові розробки вченого щодо збереження здоров'я дітей та молоді, охорони материнства засобами фізичної культури та евгеніки, на сьогодні немає.

Мета нашого дослідження полягає в тому, щоб на основі детального аналізу праць професора В.Я.Підгаєцького присвячених зазначеній проблематиці, об'єктивно висвітлити внесок ученого в розробку методів збереження здоров'я дітей та молоді, охорони материнства в 20-х рр. ХХ ст.

Відповідно до мети визначено наступні *завдання*:

- здійснити аналіз наукових праць професора В.Я.Підгаєцького у галузі фізичної культури та євгеніки;
- розкрити значення наукових пошуків і розробок професора В.Я. Підгаєцького щодо збереження здоров'я підростаючого покоління та охорони материнства.

Виклад основного матеріалу. Постать професора В.Я. Підгаєцького – визначного українського вченого-гігієніста, педагога, професора медичного факультету Українського державного університету в УНР та Київського медичного інституту, засновника першої в колишньому СРСР кафедри гігієни праці та першої у Східній Європі дослідної станції з наукової організації праці у сільському господарстві, директора Інституту фізичної культури ВУАН, автора понад 70 наукових праць, була добре відома в науковому світі 20-х рр. ХХ ст. Вчений започаткував в Україні розвиток нових для того часу наукових напрямків: антропосоціології, євгеніки, медичної генетики, фізичного виховання людини, гігієни праці, фізіології і психології праці, наукової організації праці в сільському господарстві.

Ще на початку своєї наукової діяльності, як керівник педагогічної секції Українського наукового товариства (УНТ), В.Я. Підгаєцький вважав, що питання фізичної культури, фізичного виховання та фізичної освіти на той час були цілком занедбані, як в розумінні науково-дослідних розробок, так і в напрямі практичного використання, незважаючи на те, що українська нація мала значний відсоток захворюваності особливо в дитячому віці, мали місце й явища передчасної старості та смертності. В той час, як в англосаксонських країнах, за свідченням В.Я. Підгаєцького, людина у віці 50-55-ти років була цілком життєздатною як у фізіологічному, так і інтелектуальному відношенні.

У нас же, як стверджував учений, у такому ж віці людина відчувається немічною істотою у якої вже все в минулому, а молоді та дорослі не вміють ні правильно ходити, ні дихати, ні навіть рухатися. Все це, на думку В.Я. Підгаєцького, зумовлювало невміння в широких колах народу боротися за власне існування, охороняти себе від зовнішніх впливів. Учений вважав, що для забезпечення необхідної всебічності у розвитку людини потрібним є правильна розробка методів праці та фізичних вправ у різних видах виховання [7, с. 9].

Окрім того, В.Я. Підгаєцький був переконаний, що розробка та перевірка методів праці й вправ, відшукування нових шляхів на терені нової наукової дисципліни – фізичної культури, має проводитись лабораторним шляхом за участю як анатомів, антропологів, фізіологів, так і гігієністів. Саме для проведення зазначеної дослідної роботи при педагогічній секції УНТ 1 березня 1921 р. було засновано Інститут фізичної культури під керівництвом професора В.Я. Підгаєцького. Основними завданнями, які покладалися на зазначену установу були: наукова розробка питань з обсягу фізичної культури; організація дослідів, спостережень шляхом впливів чинників фізичної культури на організм людини. Досягнення цих завдань забезпечувалось такими структурними підрозділами Інституту фізичної культури: анатомо-антропометричним кабінетом; фізіологічною лабораторією з дослідними майстернями (ткацька, теслярська) та гімнастичним залом; музеєм фізичної культури з відділом постійної виставки та гігієнічною лабораторією [8, с. 7]. Проте ці підрозділи на початку своєї діяльності займалися переважно теоретичною роботою та збором матеріалів, оскільки коштів для проведення наукових досліджень ні центральна влада, ні місцеві органи не виділяли.

Обіймаючи посаду голови Педагогічної секції Українського наукового товариства, В.Я. Підгаєцький головним чином зосереджував увагу на організації роботи Інституту фізичної культури. Реалізація цих прагнень вченого почала втілюватися в життя після об'єднання установ УНТ з щойно заснованою Всеукраїнською Академією наук (ВУАН). Під керівництвом В.Я. Підгаєцького Інститут фізичної культури в складі ВУАН розбудовує свою

структуру та суттєво поживляює науково-дослідну роботу, поповнюючи кадровий склад молодими талановитими вченими. Вже у 1923 р. вчений, завдяки своїй обізнаності з новітніми досягненнями світової медичної науки, зорієнтовує науково-дослідну роботу Інституту в семи підрозділах: анатомо-антропометричному кабінеті, лабораторії гігієни, музеї фізичної культури, лабораторії біохімії, фізіологічній лабораторії, лабораторії праці, кабінеті антропосоціології та євгеніки [4, с. 108].

Досліджуючи науковий спадок професора В.Я. Підгаєцького, нами було з'ясовано, що вже у перші роки завідування Інститутом фізичної культури ВУАН, ученим було опубліковано близько десяти статей і брошур присвячених питанням збереження здоров'я дітей та молоді, охороні материнства засобами фізичної культури та євгеніки. Це, зокрема, такі праці як «Роль і завдання фізичної культури. Інститут фізичної культури ВУАН.» (1922 р.), «Суспільна та біологічна роль фізичної культури» (1922 р.), «Фізична культура вправне володіння тілом» (1923 р.), «З приводу значення фізичної культури для міського пролетаріату. З Інституту фізичної культури ВУАН» (1923 р.), «Расово-гігієнічна та соціальна роль фізичної культури» (1923 р.), «З приводу сучасних умов реалізації фізичної культури» (1923 р.), «Євгенічна доля війни» (1923 р.), «Євгеніка, або наука про поліпшення майбутніх поколінь» (1924 р.), «К вопросу о положении попечения о детях в Германии» (1923 р.) та інші.

У статті «Роль і сучасні завдання фізичної культури» надрукованій у «Київському медичному журналі» (1922, № 6), В.Я. Підгаєцький висвітлив першочергові заходи щодо оздоровлення молодого покоління українців і розкрив основні напрямки методичної роботи з фізичної культури. Характеризуючи стан розвитку сучасного суспільства, вчений підкреслював, що цивілізаційні процеси деформуюче впливають на всі сторони життя людини, руйнують гармонійність у розвитку і будові її тіла, виснажують її нервово-психічну систему, змінюють поведінку людини як члена суспільства. Тому людина, за твердженням вченого, не може зберегти ознак, яких набула від предків і є менш стійкою біологічною істотою. При цьому В.Я. Підгаєцький

стверджував, що надзвичайно негативний вплив на популяційні процеси справляють війни, революції, голод. Ці причини, як відзначав учений, призвели до суттєвого погіршення генофонду нації [10, с. 15].

Вказуючи на основні ознаки погіршення якісного складу населення, професор В.Я. Підгаєцький наголошував на тому, що найближчі покоління наших нащадків будуть менш витривалими фізично, більш кволими психічно, ніж попередні. В основі євгенічної політики, яка покликана змінити демографічну ситуацію на краще, на думку вченого, має бути опікування фізичним розвитком, виховання фізичних здібностей та виправлення помилок у розвитку молодого покоління [10, с. 21].

Наукова праця професора В.Я. Підгаєцького «Фізична культура. Вправне володіння тілом» обсягом 48 сторінок була видана у друкарні Військоворедакційної ради Українського військового округу. У цій праці вчений науково обґрунтував такі питання: умови реалізації сучасної фізичної культури, зміст фізичної культури, економічне значення фізичної культури, форми фізичної культури, план фізичного удосконалення, виховні поради, програми фізичних вправ. Водночас професор В.Я. Підгаєцький підкреслював необхідність проведення методичної роботи з фізичної культури та розробив ряд першочергових заходів з метою оздоровлення молодого покоління українців. До цих заходів належали: правильне харчування людини, створення належного гігієнічного оточення вдома, в школі та установах фізичної культури, підготовка потрібної кількості кваліфікованих педагогів-фахівців фізичної культури та лікарів, розробка науково обґрунтованих програм з фізичної культури з урахуванням вікових, національних, побутових та економічних умов життя, розробка санітарно-гігієнічних заходів для підвищення стану матеріального і санітарного добробуту [12, с. 4-5].

Професор В.Я. Підгаєцький цікавився також і питаннями євгеніки. Спираючись на деякі ідеї вчення Ф. Гальтона та на досягнення інших вчених в галузі санітарної гігієни, демографічної статистики, біохімії, фізіології, а також на основі зібраних даних, учений розпочав теоретично обґрунтовувати окремі

аспекти євгеніки та медичної генетики. Аналізуючи наукові праці В.Я. Підгаєцького цього наукового напрямку можна зробити висновок, що його ідеалом повинна бути фізично здорова людина. Тобто, людина, яка була б захищена від шкідливих впливів урбанізації, таких як одноманітна механічна праця, забруднене навколишнє середовище, надмірний шум, алкоголізм. При цьому В.Я. Підгаєцький вважав, що людина повинна бути гармонійно розвиненою як у фізичному, так і інтелектуальному плані. У цьому розумінні євгенічні погляди вченого співпадали із завданнями медичної генетики.

Питанням євгеніки вчений присвятив такі праці, як «Расово-гігієнічна та соціальна роль фізичної культури» і «Спадковість та Євгеніка». Остання була надрукована, як додаток до журналу «Шлях освіти» (1923) і 1924 року видана окремою книгою у Харкові під назвою «Євгеніка, або наука про поліпшення майбутніх поколінь». У ній професор В.Я. Підгаєцький, спираючись на відкриті чеським вченим-природознавцем Г. Менделем (1865) закономірності передавання спадкових ознак та ідеї Ф. Гальтона про можливість поліпшення успадкованих ознак предків, розкрив глибинну сутність учень цих всесвітньо відомих дослідників, показав, якого розмаху набули євгенічні вчення у світі. Водночас, він акцентував увагу на тому, що в Англії, Франції, США та інших цивілізованих країнах вчені ведуть активну роботу у справі боротьби зі спадковими хворобами. Тому в заключній частині своєї праці В.Я. Підгаєцький, пропонує організувати в Україні осередки наукової роботи з проблем євгеніки – інститути, лабораторії, товариства. Ці заклади, на думку вченого, мають вивчити питання спадковості за допомогою анкетування, огляду, експедицій та популяризувати серед широких мас знання про закони спадковості людини, які вивчає євгеніка. Ці завдання вони можуть реалізувати шляхом організації читання лекцій, видання книг, листівок, наданням кваліфікованої консультативної допомоги [11, с. 20-22].

Слід зазначити, що починаючи з 1921 року проводити роботу у цьому напрямку розпочала секція євгеніки Інституту фізичної культури ВУАН у Києві, керівником Інституту і завідувачем цієї секції був професор

В.Я. Підгаєцький. Він щоденно з 16-ої до 17-ої години консультував відвідувачів. Зокрема, В.Я. Підгаєцький пропонував майбутнім подружжям проходити консультації у спеціальних євгенічних закладах з метою запобігання спадкових захворювань. Також при ВУАН у складі професора В.Я. Підгаєцького було створено Українське євгенічне товариство [1, с. 224]. Широкі кола громадськості із зацікавленістю ставилися до роботи секції та результатів її діяльності [13, с. 258].

Наукове опрацювання В.Я. Підгаєцьким євгенічної проблематики у поєднанні із системним підходом щодо фізичного виховання молодого покоління стало одним із вагомих чинників, що сприяли масовому розвитку фізкультури і спорту в Україні. У вищих навчальних закладах відкривались кафедри фізкультури. При робітничих клубах і школах споруджувались спортивні майданчики, облаштовувались гімнастичні зали. У медичних закладах системи охорони здоров'я організовувались постійно діючі курси з підготовки спеціальних санітарних лікарів, створювались науково-дослідні кабінети для визначення впливу фізичних вправ на організм людей різних вікових категорій. При центральному апараті Народного комісаріату охорони здоров'я УСРР був створений новий орган – Інспекторат контролю за станом розвитку фізичної культури в губерніях.

Поряд з цим, актуальною тематикою наукової роботи професора В.Я. Підгаєцького були дослідження гігієни та охорони материнства і дитинства. У цьому плані показовою є його ґрунтовна російськомовна стаття «К вопросу о положении попечения о детях в Германии», опублікована в харківському журналі «Профилактическая медицина» (1923 р., № 1-2). У цій праці вчений обґрунтував важливість таких проблем, як: забезпечення матерів (визнання за кожною юною дівчиною права бути матір'ю, виховання жінки матері в школі і поза нею, преміювання, оплачувана відпустка, законодавча охорона материнства, лікарняні каси і соціальне страхування, комунальні заклади для матерів з немовлятами, фабричні ясла, охорона жіночої праці); забезпечення дітей продуктами харчування (боротьба проти переведення дітей

на штучне вигодовування, створення спеціальних закладів для нормального харчування, контроль за молочними продуктами та молочними кухнями; опікування дітьми (забезпечення сиріт, створення закладів для хронічно хворих дітей, будинків для немовлят, ясел та лікарень для них на державному утриманні) [9, с. 97-98].

У підсумковій частині статті професор В.Я. Підгаєцький вказував й на те, за яких умов можна успішно реалізувати вищезазначені заходи. Серед них він виділив такі, як створення належної матеріальної бази; визнання дитячого опікунства, як проблеми державного значення; пропаганда серед широких мас населення ідеї охорони материнства і дитинства; забезпечення матері і дитини спеціально підготовленими лікарями на медфакультетах та курсах; забезпечення страхування материнства; боротьба з дитячою смертністю; організація системи безпритульності й охорона дітей; боротьба проти впливу на дитячий організм алкоголю, нікотину, забрудненого повітря; фізичне виховання дітей; виховання вольових якостей, статевої гігієни; боротьба з дитячою злочинністю; охорона праці підлітків [9, с. 103-104].

Окрім того, професор В.Я. Підгаєцький будучи досвідченим фахівцем в галузі наукової організації праці, належну увагу приділяв охороні генеративної функції жінки, як майбутньої матері. У науково-популярному нарисі «Гігієна праці, для технічних вишів та самоосвіти» (1929 р.) вчений підкреслював, що беручи до уваги фізіологічні особливості жіночого організму (місячні, вагітність, пологи, годування дітей) – цілком зрозумілим є значення руйнівного впливу на організм жінки промислової праці, особливо за відсутності належної охорони професійної діяльності жіноцтва [6, с. 154].

Зважаючи на те, що жіночий організм фізично не такий міцний, як чоловічий, більше перенавантажений через побутові умови, має додаткове навантаження на репродуктивну функцію, на думку професора В.Я. Підгаєцького, доцільно організована робота жінок неодмінно повинна поєднуватися з системою спеціальної охорони праці. Вчений підкреслював, що спеціальна система охорони жіночої праці повинна включати такі моменти, як:

охорона генеративної функції жінки, охорона від надмірного виснаження, обмеження впливу промислових отрут [6, с. 157].

На думку професора В.Я. Підгаєцького, охорона генеративної функції полягає в тому, що жінкам-робітницям повинна надаватися відпустка на 6-8 тижнів перед пологами – це сприятиме народженню життєздатнішого потомства та забезпечить менше виснаження організму матері-робітниці. Післяпологовий відпочинок має тривати 6 тижнів для жінок неіндустріального фаху і 8 – для жінок індустріальних фахів, що створюватиме найкращі умови для годування материнським молоком новонародженого та дозволить поновити сили жіночого організму виснаженого вагітністю та пологами. Охорона від надмірного виснаження, за твердженням професора В.Я. Підгаєцького, передбачає заборону для жінок низки важких фізичних робіт. Окрім того, за його рекомендаціями необхідно обмежувати час навантаження жінок під час таких видів праці, що передбачають перенесення тягарів руками та перевезення візками. Вчений вважав, що надмірна однобічна напруга м'язів занадто тяжко впливає на слабкий жіночий організм, тому перелічені вище обмеження є реальним кроком для оздоровлення жіночої праці. Водночас В.Я. Підгаєцький підкреслював важливість цілковитої заборони для жінок нічної та позачергової праці у виробництві. Вчений звертав увагу й на негативний вплив промислових отрут на жіночий організм і наголошував на обмеженості, або цілковитій забороні жіночої праці в таких галузях промисловості, що загрожують отруєнням, зокрема оливом [6, с. 158].

Висновки. Таким чином, перелічені вище аспекти наукової роботи видатного вченого-гігієніста 20-х рр. ХХ ст. В.Я. Підгаєцького, свідчать про те, що вчений у своїх працях велику увагу приділяв розробці методів збереження здоров'я дітей та молоді, охороні материнства засобами нових на той час таких наукових напрямків, як евгеніка, медична генетика, фізична культура та наукова організація праці жіноцтва. Професор В.Я. Підгаєцький активно приймав участь у створенні осередків наукової роботи з даної проблематики, обґрунтував ряд першочергових заходів з фізичної культури, які в поєднанні з

активною консультативною допомогою у справі боротьби зі спадковими хворобами, повинні лягти в основу євгенічної політики країни.

Список використаних джерел та літератури

1. Асташова О.М., Лимонченко А.С., Сафонова М.С. Підвищення ефективності розвитку фізичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 17 (204), ч. II. С. 79-84.
2. Болотіна О.В. Особливості підготовки майбутніх учителів фізичної культури до оздоровчої роботи із школярами спеціальної медичної групи у сучасних умовах вищої освіти. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2010. № 17 (204), ч. II. С. 6-12.
3. Ганіткевич Я.В. Українські лікарі – вчені першої половини ХХ століття та їх наукові школи. Бібліографічні записки та бібліографія. Львів: В-во НТШ. 2002. 542 с.
4. Кундієв Ю.І., Яворівський О.П., Трахтенберг І.М., Сахарчук І.М. Володимир Підгаєцький: повернення із забуття. 1889-1937. Житомир: Полісся, 2008. 324 с.
5. Макаренко І.М., Полякова І.М. Библиографический словарь заведующих кафедрами и профессоров Киевского медицинского института (1841-1991). Київ: Здоров'я, 1991. 160 с.
6. Підгаєцький В.Я. Гігієна праці, для технічних вишів та самоосвіти. Харків: Державне видавництво України, 1929. 167 с.
7. Підгаєцький В.Я. З приводу значення фізичної культури для міського пролетаріату. *Красный спорт*. 1923 №2. С. 9-11.
8. Підгаєцький В.Я. З приводу сучасних умов реалізації фізичної культури. *Красный спорт*. 1923. №3-4. С. 5-7.
9. Підгаєцький В.Я. К вопросу о положении попечения о детях в Германии *Профилактическая медицина*. 1923. №1-2. С. 95-104.
10. Підгаєцький В.Я. Роль і сучасні завдання фізичної культури. *Киевский медицинский журнал*. 1922. № 6. С. 15-22.
11. Підгаєцький В.Я. Євгеніка, або наука про поліпшення майбутніх поколінь. *Додаток до журналу «Шлях освіти»*. 1923. № 11-12. С. 1-23.
12. Підгаєцький В.Я. Фізична культура. Вправне володіння тілом. Київ: Друкарня Військово-редакційної ради Київської військової округи. 1923. 48 с.
13. Плющ Василь. Медична наука в Україні у першій половині ХХ-го сторіччя. Матеріали до історії української медицини. Нью-Йорк, Мюнхен. 1975. Т. 1. 342 с.
14. Пундій Павло Українські лікарі. Бібліографічний довідник. Кн. I: Естафета поколінь національного відродження. Львів-Чикаго. 1994. 327 с.

References

1. Astashova O.M., Lymonchenko A.S., Safonova M.S. (2010. № 17 (204)). *Pidvyshchennya efektyvnosti rozvytku fizychnoho vykhovannya u zahal'noosvitnikh*

navchal'nykh zakladakh. [Improving the effectiveness of the development of physical education in secondary schools]. *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. [Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University]. ch. II. S. 79-84. [in Ukrainian]

2. Bolotina O.V. (2010. № 17 (204)) Osoblyvosti pidhotovky maybutnikh uchyteliv fizychnoyi kul'tury do ozdorovchoyi roboty iz shkolyaramy spetsial'noyi medychnoyi hrupy u suchasnykh umovakh vyshchoyi osvity. [Features of preparation of future teachers of physical culture for improving work with schoolboys of special medical group in modern conditions of higher education] *Visnyk LNU imeni Tarasa Shevchenka*. [Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University]. ch. II. S. 6-12. [in Ukrainian]

3. Hanitkevych Ya.V. (2002). Ukrayins'ki likari – vcheni pershoi polovyny XX stolittya ta yikh naukovi shkoly. Bibliohrafichni zapysky ta bibliohrafiya. [Ukrainian doctors are scientists of the first half of the twentieth century and their scientific schools] L'viv: V-vo NTS. 542 s. [in Ukrainian]

4. Kundiyev Yu.I., Yavorivs'kyi O.P., Trakhtenberh I.M., Sakharchuk I.M. (2008). Volodymyr Pidhayets'kyi: povernennya iz zabuttya. 1889-1937. [Volodymyr Pidhayetskyi: returning from oblivion. 1889-1937]. Zhytomyr: Polissya. 324 s. [in Ukrainian]

5. Makarenko Y.M., Polyakova Y.M. (1991). Byblyohrafycheskyi slovar' zaveduyushchykh kafedramy y professorov Kyevs'koho medytsynskoho ynstytuta (1841-1991). [Bibliographic dictionary of heads of departments and professors of the Kiev Medical Institute (1841-1991)]. Kyiv: Zdorov'ya. 160 s.

6. Pidhayets'kyi V.Ya. (1929). Hihiyena pratsi, dlya tekhnichnykh vyshiv ta samoosvity. [Health, for technical universities and self]. Kharkiv: Derzhavne vydavnytstvo Ukrayiny. 167 s. [in Ukrainian].

7. Pidhayets'kyi V.Ya. (1923). Z pryvodu znachennya fizychnoyi kul'tury dlya mis'koho proletariatu. [On the importance of physical culture for the urban proletariat]. *Krasnyy sport*. [Red sports]. №2. S. 9-11. [in Ukrainian]

8. Pidhayets'kyi V.Ya. (1923). Z pryvodu suchasnykh umov realizatsiyi fizychnoyi kul'tury. [About modern conditions of realization of physical culture]. *Krasnyy sport*. [Red sports]. №3-4. S. 5-7. [in Ukrainian]

9. Podhaets'kyi V.Ya. (1923). K voprosu o polozheny popеченныа о детыах в Германы. [On the situation of child care in Germany]. *Profylaktycheskaya medytsyna*. [Preventive medicine]. №1-2. S. 95-104. [in Russian]

10. Pidhayets'kyi V.Ya. (1922). Rol' i suchasni zavdannya fizychnoyi kul'tury. [The role and modern tasks of physical culture]. *Kyevskyy medytsynskyy zhurnal*. [Kiev Medical Journal]. № 6. S. 15-22. [in Ukrainian]

11. Pidhayets'kyi V.Ya. (1923. №11-12). Yevhenika, abo nauka pro polipshennya maybutnikh pokolin'. [Eugenics, or the science of improving future generations]. Dodatok do zhurnalu «Shlyakh osvity». [Supplement to the magazine "Path of Education"]. S. 1-23. [in Ukrainian]

12. Pidhayets'kyi V.Ya. (1923). Fizychna kul'tura. Vpravne volodinnya tilom. [Physical Education. Skillful possession of the body]. Kyiv: Drukarnya Viys'kovy-redaktsiynoyi rady Kyivs'koyi viys'kovoyi okruhy. 48 s. [in Ukrainian]

13. Plyushch Vasyl'. (1975). Medychna nauka v Ukrayini u pershiy polovyni XX-ho storichchya. [Medical science in Ukraine in the first half of the twentieth century. Materials on the history of Ukrainian medicine]. Materialy do istoriyi ukrayins'koyi medytsyny. N'yu-York, Myunkhen. T. 1. 342 s. [in Ukrainian]

14. Pundiy Pavlo (1994). Ukrayins'ki likari. Biblohrافichnyy dovidnyk. Kn. I: Estafeta pokolin' natsional'noho vidrozhennya. [Ukrainian doctors. Bibliographic reference book. Book I: Relay of generations of national revival]. L'viv-Chykhovo. 327 s. [in Ukrainian]

Рецензенти:

Кучер В.І., д.і.н., професор

Уткін О.І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 23.05.2021 р.